



Het kantoor van de Dordtsche Petroleum Maatschappij in Soerabaja (Foto Onno Kurdijan, ca. 1895, Spaarnestad, Collectie Stoop)

Collectie Stoop: bijzondere foto's van Nederlandsch-Indië

Annemarie Vels Heijn

Begin jaren '80 vond de Haarlemse fotograaf Ted Dobson in een afvalcontainer bij Stoop's bad in Overveen een grote hoeveelheid foto's en glasnegatieven afkomstig uit het archief van Adriaan Stoop. Tegenwoordig maken ze als de Collectie Stoop deel uit van Collectie Spaarnestad in het Nationaal Archief in Den Haag.

‘Het archief werd overgebracht naar Stoop’s bad, waar het begin jaren ’80 bij een opruiming door een ‘misverstand’ in een afvalcontainer belandde’

Stoop’s bad, een paleis van een zwembad, was in 1921 gesticht door Adriaan Stoop (1856-1935) en tot in de jaren negentig befaamd in heel Kennemerland. Dankzij de kleindochter van Adriaan Stoop, Henriette van Voorst Vader die een biografie over haar grootvader schreef, is bekend wat daar bij Stoop’s bad gevonden was: een deel van het archief van Adriaan Stoop. Stoops trouwe secretaris J.W. Kramer had omstreeks 1940, toen de familie Stoop woonhuis De Rijp aan de Bloemendaalseweg in Bloemendaal verlaten had, diens archief mee naar huis genomen. Na Kramers dood in 1964 werd het archief overgebracht naar Stoop’s bad, waar het begin jaren ’80 bij een opruiming door een ‘misverstand’ in een afvalcontainer belandde. Eerlijke vinder Ted Dobson (1941-1998) nam het fotomateriaal aanvankelijk mee naar huis. Als man met Indische roots moet het materiaal, dat grotendeels Indië betreft, hem aangesproken hebben. Omstreeks 1986 schonk hij de collectie aan SpaarnestadPhoto, toen nog Nederlands Foto- en Grafisch Centrum geheten en gevestigd in Haarlem. De Collectie Stoop in het Nationaal Archief in Den Haag, bestaat uit 299 foto-afdrukken en 362 glasnegatieven.

De ondernemer

Adriaan Stoop had in 1887 op Java oliebronnen ontdekt en op basis daarvan met een broer de Dordtse Petroleum Maatschappij opgericht. Vanaf 1896 terug in Nederland wist hij zijn kapitaal fenomenaal uit te breiden door middel van beleggingen en investeringen. Hij ging wonen in villa

De Rijp aan de Bloemendaalseweg in Bloemendaal. Veel van zijn rijkdom besteedde hij aan nuttige zaken waarbij onderwijs zijn speciale belangstelling had. Hij was een van de grondleggers en de belangrijkste financier van zowel de Bloemendaalsche Schoolvereniging als het Kennemer Lyceum. Als ook het naastgelegen Stoop’s bad werd door hem bekostigd vanuit de gedachte dat zwemmen goed was voor de lichaamsontwikkeling van kinderen. In de jaren ’10 ontwikkelde hij nog een gezondheidsinitiatief en stichtte in Wiessee (Beieren) een kuuroord, de Ludwigsquelle. Ook projecten met een verband met Indië mochten op een bijdrage rekenen, zoals het tijdschrift Nederlandsch-Indië Oud & Nieuw (in 1916 opgericht door de door Stoop bewonderde architect Ed. Cuypers), het Koloniaal Instituut in Amsterdam en de Tjandi Stichting en de Vereeniging Kartini Fonds, beide voor onderwijs aan Indische meisjes.

Stoop en Indië

Een deel van het fotomateriaal in de Collectie Stoop heeft een directe relatie met Adriaan Stoop en de Dordtse Petroleum Maatschappij in Soerabaja op Java: een foto van het kantoor in Soerabaja met Adriaan en zijn broer Jan, een foto van het olieboorterrein in Panolan, een foto van de raffinaderij in Wonokromo en panoramafoto’s van de raffinaderij in Tjepoe, alle gemaakt door de befaamde fotograaf Onnes Kurkdjian (1851-1903) uit Soerabaja. Een serie foto’s van landschappen uitgegeven door het Parkhotel in Fort de Kock (nu Bukittinggi) op Sumatra kan Stoop gekocht (of gekregen) hebben bij zijn verblijf op Sumatra op zoek naar oliebronnen in die regio.



Vrouwen in de theefabriek Perwabati in Soekaboemi (Foto Jean Demmeni. Plaat 11 in **Indië in beeld**, 1911, Spaarnestad, Collectie Stoop)

Minder goed te begrijpen is de herkomst van de omvangrijke glasnegatievencollectie, hoewel inmiddels van een deel duidelijk is geworden waartoe ze gediend hebben. Zo'n zeventig van de ruim driehonderd platen behoren bij twee ambitieuze plannen van de Haarlemmer Henri Wagenaar Reisiger (1876-1953), uitgever bij de NV Haarlemsche Foto- en Lithografische Inrichting De Tulp in Haarlem.

Indië in beeld

Henri Wagenaar Reisiger, die zelf enige tijd in Indië had gewerkt, vond dat men in Nederland meer kennis moest hebben van dat deel van het koninkrijk 'waarvan wij allen toch de bezitters zijn', zo zou hij later schrijven. Het publiceren van foto's die de schoonheid van Indië weergeven, leek hem daartoe een probaat middel. In 1911 reisde hij naar Indië en

maakte daar op Java en Sumatra met fotograaf Jean Demmeni (1866-1939) een uitgebreide fotoreportage. Een deel van de foto's werd gepubliceerd door de ANWB in een cassette met honderd platen met de titel *Indië in beeld* waarop leden van de ANWB zich voor 5,50 gulden konden inschrijven. De cassette verscheen in 1911 en was een groot succes.

De ANWB (Algemene Nederlandsche Wielrijders Bond) had al eerder belangstelling getoond voor fotografie, waarschijnlijk vanuit de gedachte dat fietsen en genieten van de natuur nauw verbonden waren met het verbeelden van dat natuurschoon. De Bond opende vanaf 1898 zelfs overal in het land donkere kamers waarvan de leden gebruik konden maken. Initiatiefnemer Wagenaar Reisiger schreef zelf de teksten bij de foto's

in de cassette.

Hij heeft een zeer levendige schrijfstijl zoals blijkt uit de volgende tekst bij plaat 11: 'Toen wij door deze prachtige tuinen reden, zagen wij een honderdtal pluksters ijverig haar werk verrichten. Natuurlijk gebruik maken van 't oogenblik, en kieken. Maar jawel, niet zoodra hadden ze ons in 't visier, of een wilde vlucht volgde. Zoo tusschen twee haakjes wil ik den lezer even mededeelen, dat in 't algemeen Inlandsche schoonen een groote vrees voor fotografeeren hebben; zij verkeerden in de meening; dat de blanda's door door zoo'n kokertje te kijken, het hoofd verborgen achter een zwarten doek, achter de coulissen der bescheidenheid kunnen zien. Den volgende dag brachten wij een bezoek aan den administrateur der onderneming. Wij vertelden hem ons wedervaren van den

vorigen dag, en vroegen hem zijn bemiddeling, om een theeveld met pluksters te vereeuwigen. "Probeeren, maar of 't gelukken zal, daar sta ik niet voor in", zeide onze vriendelijke gastheer. Na een uurtje wandelen kwamen wij aan een veld, waarin de lachende Soendaneesche meisjes de rijpe blaadjes van de struiken plukten. De mandoer begon nu met de meisjes te boomen. "Jullie behoeven nu niet bang te zijn, die heeren doen heusch geen kwaad. En mij aankijkend, vervolgde hij lachend: "en mijnheer geeft jullie een footje". Het laatste argument scheen overwegend te zullen werken, het toestel werd gericht, en van een honderdtal pluksters gelukte het nog een tiental te behouden.' Fotograferen ging toen nog met glasplaten in een grote houten camera op statief en was daardoor een omslachtige onderneming die geduld en

mankracht vereiste. De afbeeldingen voor de cassette werden in Haarlem gedrukt bij Kleynenberg & Co, ook wel bekend als Drukkerij/ Uitgeverij de Tulp, de drukkerij waaraan Wagenaar Reisiger verbonden was. Het logo van Drukkerij De Tulp met uiteraard een tulp staat op alle platen in de cassette. In de Collectie Stoop bevinden zich zeventien originele, door Demmeni vervaardigde glasnegatieven die voor de cassette gebruikt zijn. Achtendertig andere negatieven hebben het logo van uitgeverij Tulp, maar zijn niet in de cassette terecht gekomen.

Schoolplaten

Na het uitkomen van de ANWB-cassette wijdde Wagenaar Reisiger zich aan een nog ambitieuzer plan: de uitgave van schoolplaten over Nederlands-Indië ten

behoefte van het aardrijkskunde-onderwijs. Daarvoor gebruikte hij voor een deel de opnamen uit de ANWB-cassette, maar hij kocht ook fotomateriaal. In de Collectie Stoop bevinden zich zestien glasnegatieven en twee fotoafdrukken die als schoolplaat zijn uitgegeven. Vijf ervan waren ook al voor de cassette gebruikt en zijn dus werk van Demmeni. Eén negatief, met een tabaksplantage is gemaakt door Onnes Kurkdjian uit Soerabaja en een ander, van een Tijgerjacht, door het beroemde foto-atelier van Stafhell & Kleingrothe in Medan. Van de overige negatieven zijn de makers onbekend. Uit de intekenlijst voor het Schoolplatenproject in de Universiteitsbibliotheek van Leiden blijkt dat Adriaan Stoop aan dit project duizend gulden schonk, maar van een verdere relatie met het initiatief is niets bekend.

*Soedanese regenten en hun vrouwen (Foto Jean Demmeni, 1911. Gepubliceerd in **Indië in beeld** in de Schoolplatenserie, Spaarnestad, Collectie Stoop)*





De werkkamer van de directeur van internaat Rolduc in Kerkrade (Fotograaf onbekend, Spaarnestad, Collectie Stoop)

Waarom de glasnegatieven, dus de originelen waarvan de fotoafdrukken zijn gemaakt, zich in het bezit van Adriaan Stoop bevonden, is een raadsel. Heeft hij zich bij de opheffing van de drukkerij (wanneer dat was, is onbekend, er zijn na 1920 geen activiteiten geregistreerd) over het materiaal ontfermd? Hoogstwaarschijnlijk hebben zich in Stoop's bad nog veel meer glasnegatieven bevonden want de nummers van de Tulp-negatieven lopen niet door en van veel afbeeldingen gebruikt voor de cassette en het schoolplatenproject zijn geen exemplaren gevonden.

Het overgrote deel van de overige ca. 330 glasnegatieven is ook in Indië gemaakt, maar helaas is daar vaak de fotograaf niet van te achterhalen. Het zijn veel landschapsfoto's, maar ook foto's van de tempels Boroboedoe en Prambanan op Java en een reeks foto's van de Ursulinenschool in Bandoeng en van een niet-geïdentificeerd katholiek jongensinternaat.

Ook van de niet-Indische glasnegatieven is niet bekend welke relatie ze met Stoop hebben.

Het zijn onder andere opnamen van het internaat Rolduc in Kerkrade en van hotels in Oisterwijk. Het katholieke karakter van een groot deel van deze foto's is opvallend, want Stoop zelf was Nederlands Hervormd en zijn onderwijsinitiatieven waren niet religieus gericht. Er is dus nog veel uit te zoeken.

De foto's zijn te bekijken op de Beeldbank van het Nationaal Archief onder STOOOP en op www.spaarnestadphoto.nl onder de zoekterm Stoop.

Literatuur

Reinjan Mulder, *Zwavelwater. De geschiedenis van Adriaan Stoops kuuroord in Zuid-Duitsland* (Amsterdam 2019)

Dick Rozing, *Nederlands-Indië: Door de ogen van het verleden. De eerste aardrijkskundige foto's van Nederlands-Indië 1912-1913* (Amersfoort 2014)

Henriette van Voorst Vader, *Leven en laten leven. Een biografie van ir. Adriaan Stoop 1856-1935* (Haarlem 1994)